

Завальнюк О.

кандидат педагогічних наук, викладач, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

СПОРТ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Спорт аналізується як особливий різновид змагальності в контексті буттєвості людини; підкреслюється роль спорту у формуванні особистості, а також у набутті нею особливого соціального статусу – статусу успішної людини; автор доводить, що міжособистісна взаємодія у сфері спорту орієнтує індивіда на гуманістичні моделі реального життя. Водночас спорт – це ще й сфера самовизначення, самоствердження, самоактуалізації особистості. Як багатомірний соціокультурний феномен він має великий моральний, світоглядний і соціально-культурний потенціал, що сприяє самореалізації особистості в сучасному розмаїтому й складному світі.

Ключові слова: людина, суспільство, культура, діяльність, особистість, спорт, спортивне змагання.

У сучасному суспільстві спорт є багатомірним соціокультурним феноменом, який міцно взаємопов'язаний з багатьма сферами діяльності людини, в тому числі й з системою культури та освіти. Адже спорт має значущий потенціал щодо формування особистості. Проте практика свідчить, що в реальному житті цей вплив має доволі суперечливі наслідки. Звідси випливає потреба в комплексному науковому дослідженні місця і ролі спорту в системі культури та освіти. Зокрема, науково обгрунтованої відповіді потребують наступні питання. У чому полягає сутність даного явища? Яким чином спорт може впливати і впливає на людину? Які чинники визначають розвиток сучасного спорту? У якому напрямку необхідно його розвивати, аби нівелювати негативний вплив сучасного спорту на життєдіяльність особистості та максимально реалізувати можливості його позитивного впливу на людину?

Насамперед маємо визначитися з питанням, що таке спорт як сфера і процес діяльності особистості. Відзначимо, що сучасний спорт як складне і багатоаспектне явище може бути розглянутим з різних боків. Зокрема, згідно з В.Лукашук, спорт сьогодні представлений в декількох вимірах: 1) як сфера суспільного життя; 2) як вид активності соціальних суб'єктів, сукупності їх індивідуальної поведінки; 3) як тип соціальних відносин між індивідами, малими і великими групами; 4) як система взаємодій і комунікацій на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях; 5) як соціальний рух тощо [1].

В чому ж полягає той спільний знаменник, через який можна визначити загальну сутність феномену спорту? Однозначної думки з цього питання у науковому співтоваристві поки не вироблено. Водночас можна погодитися з тією точкою зору, що в основі спорту лежить спортивне змагання як особливий тип змагання, боротьби, суперництва.

Як зазначає В.Столяров, спортивне змагання (фундамент спорту) виникає, формується і розвивається як гуманна, ігрова модель ситуацій змагань реального життя. У реальному житті постійно виникають ситуації змагань, відбувається боротьба (із стихією, хижачами, ворогами і так далі). При цьому суперники найчастіше знаходяться в неординарних умовах, що утрудняє об'єктивну порівняльну оцінку їх здібностей, а головне, їх змагання, боротьба нерідко закінчується трагічно, принаймні для однієї із сторін, що змагаються. Куль-

турне призначення “спортивної” моделі змагання саме і полягає в тому, щоб: а) поставити його учасників в рівні умови, створити умови для уніфікованого порівняння, для об'єктивної оцінки якостей, що зіставляються, і здібностей людей і б) по можливості забезпечити їх від негативних наслідків. Це досягається в спорті шляхом перетворення реальних ситуацій змагань в гуманніші, умовні, ігрові, засновані на певних правилах, у тому числі правилах-заборонах. Спорт – це “ніби” боротьба (не можна ранили, знищити свого суперника), боротьба-гра. Саме цим, наприклад, фехтування як вид спорту відрізняється від бойової битви на шпагах, шаблях і так далі, а бокс – від вуличної бійки [2].

Л.Лубишева, розглядаючи спорт як унікальний соціальний інститут розвитку, поширення і освоєння культури рухової діяльності людини і людства, також пропонує пов'язувати спорт з суперництвом, змагальністю, під якими розуміється боротьба між людьми, між людиною і природними явищами або людини з самим собою. Саме діяльність змагання і підготовка до неї є основними ознаками, що відрізняють спорт від інших феноменів. Окрім того, ключовим у визначенні поняття є і те, що спорт виступає як засіб і форма виявлення соціального визнання вищих психічних і духовних здібностей індивіда і команди. В той же час, зауважує дослідниця, не можна зводити сутність спорту лише до досягнення високих результатів, бо в ньому як в суспільно-культурному явищі поєднуються поряд із змагальною функцією різностороннього розвитку спортсменів, виховання і підготовки їх до життєвої практики; евристичні, оздоровчо-рекреативні, естетичні, економічні, видовищні, тобто функції, властиві йому перш за все як соціокультурному явищу [3, с. 30].

Маємо також підкреслити, що сучасний спорт є інституціалізованою сферою людської діяльності. Як відзначає Л.Люта, багатоплановість і багатофункціональність спорту, як особливої форми соціального буття індивідів і соціальних організацій, дає багато підстав розглядати його як окремий соціальний інститут. Закріплення та здійснення соціалізованої діяльності, наявність суб'єктів спорту (тренерів, спортсменів, викладачів фізичної культури та спорту), системи організацій і закладів, що здійснюють керівництво, наявність у його структурі численних інструкцій, правил, норм, заборон, системи заохочень і доган, державного законодавства – усе це свідчить про те, що спорт як соціальний інститут необхідно розглядати у контексті історичної й культурної динаміки розвитку суспільства [4].

Отже, особистість, залучаючись до процесу інституціалізованої спортивної діяльності, набуває більш-менш чітко визначеного соціального статусу, у своїй поведінці орієнтується на певні рольові очікування та зразки поведінки. У її розпорядженні знаходиться розвинута інфраструктура спортивних закладів, організацій та споруд. Міжособистісна взаємодія у сфері спорту регламентована різноманітними формалізованими та неформальними нормами.

Нормативний вимір інституту спорту потребує окремої уваги. Так, В.Паначев виокремлює специфічний нормативний зміст спорту як

соціокультурного феномену і сфери соціальних відносин. Згідно з таким поглядом, культурно-нормативне поле спорту може розглядатися як єдине ціле, що складається з чотирьох сфер, які включають певну сукупність норм: а) норми спортивної конкуренції; б) інституційні норми спорту; в) принципи Фейр Плей і г) “надспортивні” моральні норми [5].

В цілому багато фахівців сходяться на тому, що спорт є сферою самовизначення, самоствердження, самоактуалізації та самореалізації особистості. Так, за словами В.Лукашука, спорт на всіх його рівнях – універсальний механізм для самореалізації людини, для її самовираження й розвитку [6, с. 236]. С.Могильова, в свою чергу, стверджує, що спорт як агоністика є сферою авторської самоактуалізації та ідеальним простором для реалізації жаги до визнання [7, с. 196].

М.Візитей та Д.Качуровський розглядають спортивне змагання як особливу соціальну діяльність, в межах якої базова формула людського самоствердження висловлена за допомогою спеціальних засобів (перш за все в формі рухової активності). Звідси випливає великий моральний, світоглядний і соціально-культурний потенціал спорту. Спорт знову й знову (на рівні реальної участі людини в змаганні і на рівні співпереживання глядачем того, що відбувається) специфічним чином проводить нас в екзистенційному розумінні через ситуацію нашого (рефлексивного) існування і таким чином створює передумову для того, щоби дане існування відбулося у повному масштабі. Тобто спорт вищих досягнень виступає як одна із важливих специфічних форм самореалізації і самоствердження особистості [8, с. 29–30].

В.Барабанова розглядає спорт як культурний феномен, культурну форму, адекватну саме західному типу ставлення до світу, що відповідає запитам людини з європейським типом мислення. У системі європейської (західної) культури люди звикли жити в світі, що сприймається як людинорозмірний. Тому серед найважливіших для теоретичної і практичної рефлексії проблем висувалася та, що пов’язана з визначенням кордонів людинорозмірності. Ця проблема має безліч граней, пов’язана з виявленням природних завдатків людини, можливостей їх культурної модифікації, граничних характеристик організму, психіки і інтелекту, людських здібностей і тих умов, за яких вони розкриваються найбільш оптимальним чином. Дана проблематика має і власну, так би мовити “спортологічну” розгорнутість. Відповідно до такого осмислення спорт підноситься на метафізичний або онтологічний (глибинний, філософський) рівень, на якому даний культурний феномен може зрозуміти як процес і спосіб виявлення кордонів людинорозмірності в певній області людського буття. Звідси, спорт може бути розглянутий як своєрідна форма задоволення потреб людини в самопізнанні. Можливо, в даному, віддаленому від гносеології, контексті використання терміну “пізнання” може здатися не зовсім коректним. Тому, уточнюючи думку, спорт можна охарактеризувати як спосіб збагнення людиною себе, саморозкриття або як область самовизначення і самоствердження людини [9, с. 81].

Аналізуючи спорт як сферу і процес діяльності особистості, не можна залишити поза увагою той факт, що сучасний спорт є вкрай популярним видовищем,

рейтинговим шоу. Як відзначає з цього приводу В.Паначев, спорт стає привабливою силою розвитку для мільйонів людей на всій планеті, яскравим привабливим видовищем і незабутніми відчуттями емоцій під час проведення самих змагань. Нескороминушу привабливість спорту забезпечує його ігрова, змагальна природа [5].

В свою чергу, А.Лук’янов та Н.Мазов зауважують, що обов’язок спорту як різновиду видовищного мистецтва зайняти, розважити, відвернути людину від нудьги будень. Видовище наповнює враженнями, переживаннями, барвистими образами свідомість індивіда. Оскільки видовищне мистецтво має публічний характер, те відношення до нього безлічі глядачів підвищує тонус емоційного сприйняття і глядача-індивіда. Виникає ефект співучасті у дії. Ідеологія використовує видовищне мистецтво в своїх цілях: то як заспокійливий і відволікаючий від насущних питань життя маневр, то як агітацію через образність тих або інших ідей, то як засіб формування в мас певних смаків, потреб, звичок, особливостей свідомості, то в цілях зміцнення авторитету улаштовувачів видовищ і державної влади [10, с. 178].

Взагалі спорт і мистецтво мають спільне генетичне коріння, на що, зокрема, вказує М.Сараф, розглядаючи естетичне ставлення людини до своєї тілесності та формам власної рухової діяльності як універсальну характеристику спорту, що визначає його зміст у будь-яку добу і у будь-якому типі культури. Розвиваючи означену тезу, М.Сараф відзначає, що змістом культури є “обробіток”, формування людини, а значить, і таких соціальних стосунків і форм, в яких і лише в яких вона людиною стає. Тому лише ті види діяльності і ті інститути мають достовірно культурне значення, відносяться до культури, які мають на своїй меті саморозвиток людини. А формування людини, виділення його з природи, його самоусвідомлення – це перш за все перетворення його тілесності, так само як і всяке виховання людини в першу чергу є формуванням його тіла і його рухових здібностей (природної матеріальної основи його суб’єктивності) як людського тіла і як людського руху [11].

Варто також відзначити роль спорту як арени міжнародного співробітництва та міжкультурної комунікації. Так, В.Бугуйчук та Ю.Макешина підкреслюють здатність спорту істотно полегшувати встановлення контактів між різними націями і народами, його безмежні комунікативні можливості. Спорт легко долає так звані мовні бар’єри. Він є зрозумілим всім і тому здатний покращити взаєморозуміння, співробітництво між народами незалежно від раси, кольору шкіри і віросповідання, ідеологічних поглядів. Основою спортивних змагань є загальнолюдські моральні правила і норми. Спорт – яскрава модель мирного змагання, яка протистоїть військовим зіткненням. Він припускає спілкування між спортсменами, фахівцями у сфері спорту, між уболівальниками під час змагань, в ході яких вони можуть ближче познайомитися один з одним, з культурою, історією, традиціями і звичаями різних країн і народів [12, с. 114].

В.Лукашук також підкреслює такий важливий факт, що у спорті створюються передумови для реалізації принципу справедливості та рівності шансів. Це

пов'язано з тим, що правила спортивних змагань однакові для всіх учасників. Гравці схвалюють їх і підкорюються їм свідомо і добровільно. Переможець визначається на основі встановлених і прийнятих гравцями чітких критеріїв. Оцінки в грі виробляються привселюдно. Успіх у спорті переважно залежить від здібностей, знань, волі людини, її самовідданої праці на тренуваннях, тобто в спорті створюються умови для практичної реалізації принципу справедливості. Важливо також враховувати, що в спорті людина вчиться виконувати рішення через їх соціальну значущість, навіть якщо вона не згодна з ними. Спорт учить поважати рішення безвідносно до їх правильності, тільки тому, що вони приймаються тими авторитетними особами (у спорті – судьями), на яких покладено приймати ці рішення. Крім того, спорт учить допускати протидії і суперництво подібно тому, як демократичний принцип допускає існування опозиційних партій і різних поглядів, а не заганяє кожного в прокрустове ложе загальної згоди. У той же час людина вчиться визнавати законність результату, навіть якщо той її і не задовольняє [6, с. 237].

Водночас потрібно пам'ятати й про зворотні боки спортивної діяльності, що впливають з його сутнісних рис. Зокрема, Є.Ільїн підкреслює властивість для спорту за його змагальною чутністю агресивність. Агресія при цьому розуміється як поведінка, при якій переслідується мета завдати іншим людям фізичної чи моральної шкоди або обмежити їхні бажання. Відповідно змагання є агресивною поведінкою, що відрегульована правилами. Це агресивність, яка виявляється у соціально-безпечній формі [13, с. 189].

Проте не завжди ця агресія утримується в межах соціально-безпечних форм. Часто спортивні змагання породжують гострі конфлікти, починаючи з міжособистісного рівня, і закінчуючи рівнем міждержавним. На думку В.Лукашука, конфліктам, що виникають у сфері спорту, властиві як загальні сутнісні риси будь-якого соціального конфлікту, так і специфічні особливості. По-перше, спорт – це опосередковане та безпосереднє психологічне та фізичне протистояння спортсменів, жорстка конкуренція на змаганнях та в навчально-тренувальному процесі. Йому також властива екстремальність умов, що пов'язана з високими фізичними та нервово-психологічними навантаженнями. По-друге, спорт характеризується високою руховою активністю і можливістю прояву агресії в межах правил змагань, при цьому в деяких видах спорту в умовах жорсткого фізичного контакту [14, с. 186].

Отже, як багатовимірний соціокультурний феномен спорт одночасно є і сферою, і процесом діяльності особистості. З огляду на притаманний йому великий моральний, світоглядний і соціально-культурний потенціал спорт сприяє самореалізації особистості в сучасному розмаїтому й складному світі.

Список використаних джерел

1. Лукашук В.І. Тенденції розвитку спорту в умовах ринкових перетворень: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / В.І. Лукашук. – Х., 2006. – 21 с.
2. Столяров В.І. Спорт и культура (методологический и теоретический аспекты проблемы) / В.І. Столяров [Електронний документ] // Спорт, духовные ценности, культура. – М.: Гуманитарный Центр “СпАрт” РГАФК, 1997. – Вып.1. Исторические и теоретико-методологические основания. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TextID=722>

3. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта: Учеб. пособие / Л.И. Лубышева. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 240 с.
4. Лjuta Л.П. Институциализация спорта: динамика структурных змін: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.03 / Л.П. Лjuta. – К., 2007. – 20 с.
5. Паначев В.Д. Спорт в системе физической культуры общества: институциональный подход: Автореф. дис. ... докт. социол. наук: 22.00.04 / В.Д. Паначев. – М., 2008. – 40 с.
6. Лукашук В.І. Консолідуєча функція спорту у сучасному суспільстві / В.І. Лукашук // Вісник Харківського національного університету. Збірник наукових праць. Серія “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”. – Харків, 2009. – №844. – Вип.23. – С. 235–240.
7. Могилева С.В. Идентичность в спортивных практиках: полноценная устойчивость и игра без цели / С.В. Могилева // Вісник Харківського національного університету. Збірник наукових праць. Серія “Філософія. Філософські перипетії”. – Харків, 2008. – №812. – С. 194–203.
8. Візйтей М.М. Спорт вищих досягнень і його соціально-культурна місія в нових умовах розвитку суспільства / М.М. Візйтей, Д.О. Качуровський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – №12. – С. 27–31.
9. Барабанова В.Б. Спорт как проекция культурных смыслов / В.Б. Барабанова // Философия права. – 2007. – №2. – С. 81–84.
10. Лукьянов А.В. Спорт как социально-ценностная система / А.В. Лукьянов, Н.Ю. Мазов // Философия и общество. – 2008. – №2. – С. 168–184.
11. Сараф М.Я. Спорт и культура (исторический анализ) / М.Я. Сараф [Електронний документ] // Спорт, духовные ценности, культура. – М.: Гуманитарный Центр “СпАрт” РГАФК, 1997. – Вып.1. Исторические и теоретико-методологические основания. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TextID=722>
12. Бугуйчук В.В. Спорт і особа в сучасній культурі України (теоретичний аспект) / В.В. Бугуйчук, Ю.В. Макешина // Гуманитарний журнал. – 2009. – №3–4. – С. 113–118.
13. Ильин Е.П. Психология спорта / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
14. Лукашук В. Сучасний спорт і соціальні конфлікти / В.Лукашук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – №3. – С. 185–197.

References

1. Lukashhuk V.I. Tendencii' rozvytku sportu v umovah rynkovykh peretvoren': Avtoref. dys... kand. sociol. nauk: 22.00.04 / V.I. Lukashhuk. – H., 2006. – 21 s.
2. Stoljarov V.I. Sport i kul'tura (metodologicheskij i teoreticheskij aspekty problemy) / V.I. Stoljarov [Elektronnij dokument] // Sport, duhovnye cennosti, kul'tura. – M.: Gumanitarnyj Centr “SpArt” RGAFFK, 1997. – Vyp.1. Istoricheskie i teoretiko-metodologicheskie osnovanija. – Rezhim dostupu: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TextID=722>
3. Lubyshva L.I. Sociologija fizicheskoy kul'tury i sporta: Ucheb. posobie / L.I. Lubyshva. – M.: Izdatel'skij centr “Akademija”, 2001. – 240 s.
4. Ljuta L.P. Instytucijalizacija sportu: dinamika strukturyh zmin: Avtoref. dys... kand. sociol. nauk: 22.00.03 / L.P. Ljuta. – K., 2007. – 20 s.
5. Panachev V.D. Sport v sisteme fizicheskoy kul'tury obshhestva: institucional'nyj podhod: Avtoref. dis. ... dokt. sociol. nauk: 22.00.04 / V.D. Panachev. – M., 2008. – 40 s.
6. Lukashhuk V.I. Konsolidujucha funkcija sportu u suchasnomu suspil'stvi / V.I. Lukashhuk // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu. Zbirnyk naukovykh prac'. Serija “Sociologichni doslidzhennja suchasnogo suspil'stva: metodologija, teorija, metody”. – Harkiv, 2009. – №844. – Vyp.23. – S.235–240.
7. Mogileva S.V. Identichnost' v sportivnyh praktikah: polnocennaja ustojchivost' i igra bez celi / S.V. Mogileva // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu. Zbirnyk naukovykh prac'. Serija “Filosofija. Filososf'ski perypetii”. – Harkiv, 2008. – №812. – S.194–203.
8. Vizytej M.M. Sport vyshhyh dosjagnen' i jogo social'no-kul'turna misija v novykh umovah rozvytku suspil'stva / M.M. Vizytej, D.O. Kachurov'skij // Pedagogika, psihologija ta medyko-biologichni problemy fizychnogo vyhovannja i sportu. – 2009. – №12. – S.27–31.
9. Barabanova V.B. Sport kak proekcija kul'turnykh smyslov / V.B. Barabanova // Filosofija prava. – 2007. – №2. – S.81–84.

10. Luk'janov A.V. Sport kak social'no-cennostnaja sistema / A.V. Luk'janov, N.Ju. Mazov // *Filosofija i obshhestvo*. – 2008. – №2. – S.168–184.

11. Saraf M.Ja. Sport i kul'tura (istoricheskij analiz) / M.Ja. Saraf [Elektronnij dokument] // *Sport, duhovnye cennosti, kul'tura*. – M.: Gumanitarnyj Centr “SpArt” RGAFK, 1997. – Vyp.1. Istoricheskie i teoretiko-metodologicheskie osnovanija. – Rezhim dostupu: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=722>

12. Bugujchuk V.V. Sport i osoba v suchasnij kul'turi Ukraїny (teoretychnyj aspekt) / V.V. Bugujchuk, Ju.V. Makjeshyna // *Gumanitarnyj zhurnal*. – 2009. – №3–4. – S.113–118.

13. Il'in E.P. Psihologija sporta / E.P. Il'in. – SPb.: Piter, 2008. – 352 s.

14. Lukashhuk V. Suchasnyj sport i social'ni konflikty / V.Lukashhuk // *Sociologija: teorija, metody, marketyng*. – 2010. – №3. – S.185–197.

Zavalniuk E., Ph.D., Lecturer, National Pedagogical University M.P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Sports activities like personality

Sport is analyzed as a special kind of competition in the context of human-ness; emphasizes the role of sport in shaping the personality, as well as in the acquisition of a special social status – the status of a successful man; the author argues that interpersonal interaction in the field of sports orients the individual to humanistic model real life. Simultaneously sport – it is also the scope of self-determination, self-determination, self-actualization. As a multidimensional social and cultural phenomenon it has a great moral, ideological and socio-cultural potential, promotes self-identity in today's diverse and complex world.

Keywords: people, society, culture, activity, person, sport, sports competition.

Zavalniuk E., кандидат педагогических наук, преподаватель, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Спорт как деятельность личности

Спорт анализируется как особая разновидность состязательности в контексте бытийности человека; подчеркивается роль спорта в формировании личности, а также в приобретении ею особого социального статуса – статуса успешного человека; автор доказывает, что межличностное взаимодействие в сфере спорта ориентирует индивида на гуманистические модели реальной жизни. Одновременно спорт – это еще и сфера самоопределения, самоутверждения, самоактуализации личности. Как многомерный социокультурный феномен он имеет большой моральный, мировоззренческий и социально-культурный потенциал, способствует самореализации личности в современном многообразном и сложном мире.

Ключевые слова: человек, общество, культура, деятельность, личность, спорт, спортивное соревнование.

* * *

УДК 165.65:37.013.42(091)

Гоян І. М.

доктор філософських наук, декан філософського факультету, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), krokoko@i.ua

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМ БОРИСА ЯКОВЕНКА У КОНТЕКСТІ ДИСКУСІЇ НАВОКОЛО ПСИХОЛОГІЗМУ. КРИТИКА GERMANA KOGENA. СТАТТЯ ПЕРША

Аналізується філософія трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка як варіант граничного антипсихологізму. Розкривається роль російського філософа у дискусії навколо психологізму в європейській філософії початку ХХ ст., зокрема, його викриття психологістських тенденцій у Г.Когена.

Ключові слова: трансценденталізм, психологізм, антипсихологізм, неокантіанство, Б.Яковенко, Г.Коген.

Дискусія навколо психологізму у логіці та філософії, яка набула гучних та загострених форм, перш за все, у Німеччині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, мала своє відлуння й в інших країнах, зокрема і в Росії. Слід мати на увазі, що в той час російські філософи регулярно стажувались, навчались або перебували у Німеччині; для більшості з них не було мовного бар'єру, а тому Росія безпосередньо входила до єдиного

європейського філософського простору. Створювались і спільні філософські проекти – зокрема, таким серйозним проектом став журнал “Логос” (1910–1914 рр.), започаткований молодими німецькими і російськими філософами. Одним з ініціаторів, і чи не найактивнішим учасником російського видання цього журналу був Борис Валентинович Яковенко (1884–1949).

Слід визнати, що творчість Бориса Яковенка поки що досліджена явно недостатньо, хоча в останні роки, переважно в Росії, вийшли як перевидання його праць [5], так і окремі дослідження (А.Єрмічев [2], О.Єрмішін [3], Ю.Мелих [4]); том, присвячений Б.Яковенку, з'явився нещодавно і в серії “Философы России первой половины ХХ в.” [1]. Можливо, недостатня увага до цього філософа пояснюється тим, що він не потрапляє до того релігійно-філософського річища, яке сьогодні сприймається як “мейнстрім” російської філософії початку ХХ ст., – взагалі неокантіанство, з цієї точки зору, виглядає як щось штучне на російському ґрунті. Крім того, багатьох насторожує як філософський стиль (“несамовитий”, а тому інколи догматичний), так і ідейно-світоглядні орієнтири Б.Яковенка – Ю.Мелих, наприклад, називає його позицію “плюралістичним більшовизмом”. Але, у будь-якому разі, якщо мати на увазі дискусію навколо психологізму – як одну з ключових тем в європейській філософії початку ХХ століття – та її відлуння в Росії, то постать Б.Яковенка виявляється тут доволі значущою, а його погляди – достатньо оригінальними.

З огляду на це, метою цієї статті є дослідження філософії трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка в контексті ставлення філософа до проблеми філософського психологізму і, зокрема, його критики психологістського підґрунтя філософії Германа Когена.

Як вже зазначено, Борис Яковенко, учень В.Віндельбанда і Г.Ріккертта, разом із Ф.Степуном та С.Гессеном був одним із засновників російського видання часопису “Логос”. Сучасні історики російської філософії, підкреслюючи його роль у виданні журналу (третина всіх статей російського видання, написаних російськими авторами, належала саме йому), зазначають, що “без Яковенка комплекс “логосовських” ідей значною мірою втратив би свою філософську визначеність і суспільно-культурну значущість” [2, с. 6]. Однією з таких провідних ідей стала боротьба проти психологізму. При цьому, не розмінюючись на очевидності, він вже в першому номері “Логосу” (1910 р.) обрав своїми “мішенями” (хоча, насправді, з найдобрішими намірами, адже цілком визнавав непересічне значення цих філософів і намагався лише “підправити” їх “несвідомі” помилки чи тенденції) фігури, які, здавалося, найменше могли бути звинувачені в психологізмі, а саме – Е.Гуссерля і Г.Когена.

Керманіча конкуруючої з Баденською (в якій вчився сам Яковенко) Марбурзької школи неокантіанства Германа Когена, який розробляв трансцендентальний метод як такий, який повинен виявити умови можливості науки, що ототожнювалася з математикою, насправді дуже важко було асоціювати с психологізмом. Власне, порівнюючи Когена з Ріккерттом, Яковенко також стверджує, що, орієнтуючи філософію на науку, Коген огорожує філософію від психологічного волюнтаризму